

Богдан Іванович Андрусин

*Факультет політології та права
Національний педагогічний університету імені М. П. Драгоманова
Київ, Україна*

Ольга Володимирівна Токарчук

*Кафедра теорії та історії держави і права
Національний педагогічний університету імені М. П. Драгоманова
Київ, Україна*

УКРАЇНЬСЬКА ПРАВНИЧА ОСВІТА І НАУКА У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ВИМІРІ: УКРАЇНЬСЬКІ ВИШИ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ 20–40-х рр. ХХ ст.

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню педагогічної і наукової діяльності українських учених в одному з найчисленніших та найпомітніших центрів української політичної еміграції з початку 20-х рр. ХХ ст. – Чехословаччині. В еміграційний період розвиток української державно-правової думки пов'язувався з функціонуванням Українського Вільного Університету, Української Господарської Академії, Українського Високого Педагогічного Інституту ім. Драгоманова. Визначено, що українські інтелектуали у зарубіжжі прагнули формувати освічену молодь, здатну на самостійне, оригінальне правове мислення, дієвих професіоналів у галузі юриспруденції на основі глибоких наукових знань, висококваліфікованих фахівців, національно свідомих юристів для майбутньої відновленої Української держави.*

Ключові слова: правнича освіта, наукова діяльність, міжвоєнний період, учені-емігранти, Українська держава.

Богдан Іванович Андрусин

*Факультет політології та права
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Київ, Україна*

Ольга Володимирівна Токарчук

*Кафедра теорії та історії держави та права
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Київ, Україна*

УКРАИНСКОЕ ЮРИДИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В ЕВРОПЕЙСКОМ ИЗМЕРЕНИИ: УКРАИНСКИЕ ВУЗЫ В ЧЕХОСЛОВАКИИ 20–40-х гг. ХХ в.

Аннотация. *Статья посвящена исследованию педагогической и научной деятельности украинских ученых в одном из многочисленных и самых заметных центров украинской политической эмиграции с начала 20-х гг. – Чехословакии. В период эмиграции развитие украинской государственно-правовой мысли связывалось с функционированием Украин-*

ского Свободного Университета, Украинской Хозяйственной Академии, Украинского Высокого Педагогического Института им. Драгоманова. Определено, что украинские интеллектуалы в зарубежье стремились сформировать образованную молодежь, способную на самостоятельное, оригинальное правовое мышление, действенных профессионалов в области юриспруденции на основе глубоких научных знаний, высококвалифицированных специалистов, национально сознательных юристов для будущего восстановленного Украинского государства.

Ключевые слова: юридическое образование, научная деятельность, межвоенный период, ученые-эмигранты, Украинское государство.

Bohdan I. Andrusyshyn

*Faculty of Political Science and Law
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine*

Olha V. Tokarchuk

*Department of Theory and History of State and Law Department
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine*

THE UKRAINIAN LEGAL EDUCATION AND SCIENCE IN THE EUROPEAN MEASUREMENT: THE UKRAINIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN CZECHOSLOVAKIA THE 20–40th OF THE XX CENTURY

Abstract. *Article is devoted research of pedagogical and scientific activity of the Ukrainian scientists in one of the numerous and most noticeable centers of the Ukrainian emigres since the beginning of the 20th years. – Czechoslovakia. During emigration development of the Ukrainian state and legal thought contacted functioning of the Ukrainian Free University, Ukrainian Economic Academy and Ukrainian High Teacher Training college of Dragomanov. It is defined that the Ukrainian intellectuals in the abroad sought to create the educated youth capable of independent, original legal thinking, effective professionals in the field of law on the basis of profound scientific knowledge, highly qualified specialists, national conscious lawyers for future restored Ukrainian state.*

Keywords: legal education, scientific activity, interwar period, scientists-emigrants, Ukrainian state.

ВСТУП

Сучасне становлення України як правової держави вимагає реформування юридичної освіти, а тому постає завдання щодо ознайомлення з українською правничою освітою й наукою закордоном у міжвоєнний період. Формування концепцій, доктрин та підходів до фахової підготовки спеціалістів у галузі юриспруденції представниками різних напрямів історико-правової думки в еміграції, котрі поважали моральні засади й переймалися ідеями істинної цінності прав та свобод особи, здатні слугувати орієнтирами для суспільства

у подоланні проблем, що вже мали місце в історії. Ці проблеми вже були осмислені відомими науковцями й педагогами, такими як С. Дністрянський, О. Ейхельман, Р. Лашенко, В. Старосольський, С. Шелухін, А. Яковлів та ін. Особливості в підходах різних шкіл історико-правової думки до зазначених питань потребують ґрунтовних досліджень.

Серед вчених, які в силу багатьох причин опинилися поза межами України, але здійснили ґрунтовний внесок у дослідження історії українського права загалом і проблематики, присвяченої Українській національно-демократичній революції 1917–1921 рр. та визвольним змаганням, то необхідно виокремити С. Дністрянського, О. Ейхельмана, Р. Лашенка, К. Левицького, М. Лозинського, К. Лоського, С. Шелухіна, А. Яковліва [1, с. 119–120].

Історико-правничій науці українських вчених-емігрантів присвятили свої історіографічні огляди Б. Андрусишин, Ю. Древницький, О. Івасечко, В. Кавальчук, М. Кармазін, Т. Маньгора, О. Мошак, В. Потульницький, О. Токарчук, Я. Турчин та ін. [1, с. 120].

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Політична ситуація в Україні та світі здійснювала певний вплив на концепції українських вчених-емігрантів. Зауважимо, що їхній науковий доробок вартий детального дослідження, оскільки їхній досвід є особливо актуальним сьогодні.

Під час дослідження української правничої освіти і науки у європейському вимірі та функціонування українських вишів у Чехословаччині 20–40-х рр. ХХ ст. було застосовано ряд загальнонаукових методів. Це дало можливість уникнути однобічності у вивченні об'єкта, а саме: висвітлення якоїсь окремої властивості предмета без визначення сутності; об'єднання багатьох різнорідних, внутрішньо не пов'язаних між собою характеристик предмета. На основі застосування відповідних принципів було забезпечено вирішення пізнавальних і практичних проблем. Зокрема, шляхом порівняння виявляється загальне й особливе в історичних та інших явищах, досягається пізнання різних ступенів розвитку одного і того ж явища. Цей метод дозволив виявити й співставити систему підготовки правників для держави, якої на той час ще не існувало, визначити тенденції розвитку даного процесу, оскільки така діяльність була спрямована на відновлення української державності та захист її законних інтересів.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ДИСКУСІЯ

2.1. Розширення поглядів щодо трактування української правничої освіти й науки у європейському вимірі

Варто звернутися до історії функціонування українських наукових установ в Європі міжвоєнного періоду, де відбувалося викладання й вивчення окремих галузей права. З впевненістю зазначимо, що ініціативність українських про-

фесорів в організаційній роботі на чужих землях при складному фінансовому становищі, цінність їх наукових досліджень для сучасної юридичної науки не достатньо мірою з'ясовано.

На сьогодні з-поміж недоліків у системі вищої юридичної освіти в Україні виділяють:

- відсутність системи фінансового забезпечення видання наукової літератури, навчальних та навчально-методичних матеріалів, необхідних для якісного викладання правових дисциплін;

- недостатній рівень технічного забезпечення мобільності навчального процесу;

- відсутність ефективної системи фінансування кафедри, інституту, факультету внаслідок застосування централізованого підходу до розподілу ресурсів у даній сфері [2, с. 24].

Варто зазначити, що усі вищенаведені перешкоди були також актуальними і для українських педагогів та науковців в еміграції. Підготовка фахівців з права ведеться кожною країною, як правило, на своєму власному національному ґрунті, на базі правового поля, що вже існує. В емігрантських центрах ми спостерігаємо унікальний у світовій історії випадок, коли складалася система підготовки правників для держави, якої на той час ще не існувало. Така виняткова ситуація спричинилася до того, що українські центри вищої освіти в еміграції здійснювали підготовку фахівців, базуючись не на державоцентристській, а на студентоцентристській парадигмі.

Перед ними стояло цілком реальне завдання: хто є «замовником» підготовки правника, під який тип майбутньої держави його готувати (демократичну, тоталітарну, зорієнтовану на національні чи загальнолюдські цінності), які професійні стандарти мають лягти в основу. Оскільки головною метою підготовки правників у Чехословаччині за задумом вчених-юристів була їхня майбутня діяльність, спрямована на відновлення української державності та захист її законних інтересів, то в освітніх програмах і курсах панував дух традиційного позитивізму. Звісно, був присутній також і світоглядний вплив викладачів, котрі не могли не зважати на європейську модель конституційної юрисдикції, що поширилася в Австрії та Чехословаччині після закінчення Першої світової війни [3, с. 286]. В той же час у науково-педагогічній діяльності переважали гуманізм, повага до прав людини та сповідування основоположного принципу верховенства права.

Зважаючи на відсутність безпосереднього «замовника» для конкретних фахівців, на нашу думку, правничі школи української еміграції вдалися до єдиної можливої моделі підготовки – «змішаної», у якій перепліталася підготовка правника академічного типу з підготовкою практичного типу. Вибір моделі підготовки є чи не основною проблемою реформування сучасної правничої освіти, закладеною у Проекті Закону України «Про юридичну (правничу) освіту і за-

гальний доступ до правничої професії» (реєстраційний № 7147 від 28 вересня 2017 р.) [4].

Студенти-правники в першу чергу отримували широку філософсько-правову, методологічну підготовку, яка слугувала для вирішення конкретно-галузових правових завдань.

Корисним для сучасної української освітньої практики може стати досвід «академічної мобільності» та опанування програми «двох дипломів». Адже студенти досить легко могли змінити один з трьох українських вишів, не відчуваючи великої різниці у змісті навчання, адже одні і ті ж професори часто були лекторами у різних університетах. Значна частина навчальних курсів гармонізувала з потребами практики, оскільки лектори самі часто виступали як представники правничих професій із великим практичним досвідом. Значна частина навчального часу відводилася практичним заняттям, у тому числі загальнотеоретичним («Енциклопедія права», «Методологічна проблема в науці про державу», «Філософія права нової доби», «Теорія правничого думання» та ін.), що вело до посилення практичної спрямованості правничої підготовки в емігрантських освітніх центрах.

2.2. Українська правнича освіта у Чехословаччині 20–40-х рр. ХХ ст.

У 1920–30 рр. на території України, виснаженої війною, розділеної між більшовицькою Росією, Польщею, Румунією та Чехословаччиною було фактично встановлено окупаційний режим, що неухильно викорінював усе українське. Зокрема, сучасні науковці зазначають, що на кінець 20-х – початок 30-х рр. ХХ ст. юридична освіта й наука на теренах радянської України знаходилася в повному занепаді. В умовах застою та деградації спеціалістам-юристам надавалася середня освіта. Вчені підкреслюють, що не існувало жодного вищого юридичного навчального закладу, котрий готував би правників [5, с. 3; 6, с. 15].

Прага стала світовим центром українського національного політико-правового, культурного та наукового життя. Сюди приїхали провідні українські юристи, державні діячі, які репрезентували свою націю, готували ґрунт у свідомості європейців для прийняття в майбутньому України до міжнародної спільноти як самостійної держави [5, с. 3]. Інтелектуали витворили низку соціально-політичних проєктів, своєрідних цивілізаційних зразків для відродження державного життя українського народу. Об'єднувало їх те, що становленню державності передував потужний рух народу за соціальне і духовне відродження України на демократичній основі [7, с. 669].

Українські правники, що перебували в еміграції в Чехословаччині, здебільшого працювали на факультеті права і суспільних наук Українського Вільного Університету (УВУ) в Празі. Окрім того, багато з них (професори В. Старосольський, О. Ейхельман, А. Яковлів, Р. Лашенко, С. Шелухін та ін.) [8] здійснювали педагогічну й наукову діяльність в Українській Господарській Академії (УГА)

у Подебрадах (заснована 1922 р.) [9, с. 20] та в Українському Високому Педагогічному Інституті ім. Драгоманова (заснований 1923 р., викладали професори О. Ейхельман, С. Шелухін та ін.) [10; 11, с. 67].

Метою трьох вищих шкіл у Чехословаччині стало створення власне українських закладів, відсутніх в Україні через політику окупаційної влади. Останні мали стати організаційними центрами для майбутніх університетів на рідній землі, виховати своїх студентів на основі моральних цінностей, виростити культурних працівників, зокрема правників для власної держави.

Український Високий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова в організаційному плані складався з трьох базових факультетів – історико-філологічного, природничо-математичного, музично-педагогічного; двох дочірніх установ – Матуральних курсів (для осіб, що не володіли документами про закінчену середню освіту) та Реформованої гімназії; бібліотеки; канцелярії; видавництва «Сіач». Викладацький колектив у складі 92 осіб був поділений на штатний та позаштатний персонал, а слухачі інституту гуртувалися навколо двох інститутських громад [12, с. 12]; готував освітні кадри за такими спеціальностями: учитель вищих початкових шкіл, учительських семінарій, нижчих класів гімназій, інших різноступеневих шкіл, а також учитель загальноосвітніх предметів у середніх технічних школах. Однак інститут випускав спеціалістів не лише для педагогічної праці в освітніх закладах, а й для адміністративної діяльності в них [13, с. 12].

Під егідою Українського Високого Педагогічного Інституту ім. Драгоманова вийшло два томи наукових збірників, що вміщували й праці юристів, де особлива увага відводилася розвідкам з права, історії українського державотворення [14, с. 12].

Щодо педагогічної діяльності учених в еміграції, то зазначимо, що їхні доповіді та лекційні матеріали вирізняються глибокою підготовкою, змістовністю, продуманістю, послідовністю розвитку основної думки; це, безперечно, означає наявність високих якостей в академічному викладанні. Матеріали лекцій дають змогу «намалювати портрет» особистості кожного з професорів, наскільки вони проявилися в науковій діяльності та в особистому ставленні до студентів. Попри проблеми, котрі спіткали викладачів на чужині, вони були просякнуті гуманністю, великою любов'ю та повагою до права й людини.

Професорсько-викладацький склад навчальних закладів Чехословаччини в середовищі як аудиторних слухачів, так і слухачів заочної форми навчання намагався формувати освічену молодь, здатну на самостійне, оригінальне правове мислення, дієвих професіоналів у галузі юриспруденції на основі глибоких наукових знань. Студентами, під керівництвом професорів, активно здійснювалася науково-дослідницька робота в різних галузях права; намагалися дотримуватися певного балансу між громадсько-політичними ідеями того періоду та особистісними прагненнями.

Правнича освіта є багатогранним і багатоаспектним явищем. Залежно від того, до якого профілю юридичної діяльності готуються фахівці, складається відповідна програма їх навчання, у якій поряд з фундаментальними знаннями, наприклад, з історії, політології, соціології, передбачається надання студентам та слухачам спеціальних знань з урахуванням специфіки тієї сфери, де їм доведеться працювати. Час вимушеного перебування в еміграції українці намагалися використати з найбільшою користю для себе та майбутнього своєї держави. Завданням постало здобути якісну освіту, перейняти досвід розвинених європейських держав, щоб після повернення в Україну використати власні знання та навички для розвитку її права, політики, економіки, науки, освіти [5, с. 3].

Умови еміграції, вплив європейського оточення породжували власну парадигму вимог до особи правника та його фахової підготовки.

2.3. Науково-дослідницька діяльність українських учених-емігрантів у Чехословаччині 20–40-х рр. ХХ ст.

Значення чехословацької системи конституційної юрисдикції 20-х рр. полягає не лише в тому, що її невід'ємною ланкою став спеціальний новітній конституційний суд, а факт першості в його запровадженні, що дозволило у ХХ ст. іменувати європейську модель конституційної юстиції ще й чеською. Чеський і словацький народи проголосили незалежність і створили, напевно, найдемократичнішу тоді у світі державу [3, с. 287]. Конституція Чехословаччини 1920 р. має залишитися в історії світової конституційної юрисдикції ще й як такий з основних законів, який у багатьох статтях, починаючи з першої, підкреслював необхідність суворої відповідності законів та інших нормативних актів конституційним приписам [3, с. 288]. У Чехословаччині, як і в Австрії, діяли перші в Європі конституційні суди ХХ ст., які зникли з правового поля Європи в середині та наприкінці 30-х рр. після аншлюсу Австрії та розчленування Чехословаччини згідно з Мюнхенською угодою [3, с. 295].

Науково-дослідницька діяльність у галузі права переважно здійснювалася паралельно з педагогічною, а частково й самостійно. З результатами наукової діяльності знайомили широкі кола через виголошення доповідей, рефератів на засіданнях факультету та в наукових товариствах, а саме: Українському правничому товаристві [15], Історико-філологічному товаристві [16] в Чехословаччині, в Українському науковому інституті в Берліні та Варшаві, а також через участь провідних професорів у наукових з'їздах [10]. Завдяки діяльності зазначених товариств, вже на початковому етапі їхнього існування європейська громадськість отримала можливість дізнатися більше про право, історію, культуру, науковий та творчий потенціал українського народу [16, с. 93].

Серед українських педагогів і вчених європейського значення професор Станіслав Дністрянський займав одне з найпочесніших місць. Його численні праці з історії та теорії права користувалися заслуженою повагою серед іно-

земних наукових кіл. Можливо, якби зовнішні обставини української педагогічної і наукової діяльності були кращими, С. Дністрянський міг би підготувати для України покоління висококваліфікованих правничих діячів. Живучи в еміграції, він, як свідчать джерела, не повною мірою проявляв свій науковий та педагогічний потенціал у відносно вузьких межах УВУ в Празі. Проте праця його та колег професорів була корисною і неоціненною.

В 1927–1928 н. р. С. Дністрянський викладав курс «Теорія правничого думання»; в 1928–1929 н. р. – «Господарське право, історія права в Європі»; в 1931–1932 н. р. – «Філософія права нової доби»; в 1932–1933 н. р. – «Філософія права в старому віці» [10].

До 25-го ювілею наукової діяльності С. Дністрянського силами УВУ був виданий «Ювілейний збірник», який став цінним внеском у наукову правову літературу та до складу якого увійшли дослідження на правову тематику:

– Р. Лашенка «Переяславський договір 1654 р. між Україною і царем Московським»;

– К. Лоського «Мандати римських імператорів»;

– М. Лозинського «Охорона національних меншостей у міжнароднім праві»;

– О. Ейхельмана «Реформа місцевого самоурядування на підставі демократично-республіканської державности»;

– В. Старосольського «Методологічна проблема в науці про державу» [17, с. 2].

Володимир Старосольський – український вчений, адвокат, спеціаліст в галузі права та соціології. Був відомий у середовищі емігрантів як високоінтелегентна, культурна людина. У Львові його поважали діячі різних політичних поглядів і переконань, у тому числі й націоналістичних поглядів [18, с. 300], проте, на думку Ю. Древніцького, критичне ставлення В. Старосольського до більшовицької влади в Україні поєднувалося з певними ілюзіями та ідеалістичним захопленням радянською Україною [18, с. 298].

Адвокатська практика В. Старосольського могла б послужити прикладом наслідування виступів на судових засіданнях сучасними студентами юридичних факультетів; вітчизняні вчені відзиваються про В. Старосольського як впливового і сильного адвоката, справжнього експерта своєї справи. Зокрема, І. Гловацький виокремлює досконалі тактичні прийоми у професійній діяльності правника, ерудицію щодо відносин між Польщею та Україною, відзначає його риторичне мистецтво. У праці «Промови українських адвокатів Галичини на політичних судових процесах початку ХХ ст.» містяться виступи В. Старосольського на судових засіданнях, котрі характеризуються як юридично грамотні та логічно побудовані [19; 20].

Участь В. Старосольського у процесах над членами УВО-ОУН засвідчили його послідовну, тверду лінію в національно-державницьких питаннях, глибокі переконання, оперті на науковому аналізі національних, соціальних, політичних

проблем українського суспільства. Питання забезпечення прав і свобод людини й громадянина В. Старосольський розглядає лише як частину національного питання. Він вважав, що навіть широке забезпечення свобод людини не означає вирішення національного питання [21, с. 10]. В державній друкарні УВУ і Празі 1923–1924 рр. надруковано працю В. Старосольського «Партія в конституції Чехословацької Республіки» [22, с. 58].

Крім університету, правничу літературу видавала також УГА; при останній, для створення кращих умов навчання студентів, було організовано Видавниче товариство. Саме в останньому було видано книгу В. Старосольського «Держава і політичне право» (Ч. 1, 1925 р.; Ч. 2, 1924 р.) [22, с. 57].

Завдяки правонаступнику УГА – Українському Технічно-Господарському Інституту (УТГІ) – було видруковано літографські виклади лекцій викладачів правничого факультету УВУ та викладачів-правників УТГІ, у тому числі у 1933–1934 рр. побачила світ праця В. Старосольського «Політичне право» [23].

Отто Ейхельман обґрунтував ідею державної незалежності України, акцентуючи увагу на принципі самовизначення народів та потребі наповнення європейського інформаційного простору відомостями про ресурсний потенціал українців [24, с. 23]. Усі особисті уміння і навички він прагнув передати своїм студентам. У наукових працях та в лекціях О. Ейхельман поєднував право й правовий порядок із поняттям державної влади, обґрунтовував принцип зв'язку держави і права, раціонального співвідношення індивідуальної, громадянської і політичної свободи особи в державі [24, с. 15]. У 1923 р. слухачі економічно-кооперативного факультету (відділу) УГА своїм коштом систематизували й видали для особистого користування курс лекцій професора О. Ейхельмана «Енциклопедія права» [22, с. 54].

Власними силами на друкарській машинці О. Ейхельман для своїх студентів видав у 1927 р. працю «Основи права» та в 1928 р. – «Історія державних конституцій», оскільки протягом 1926–1927 н. р. та 1927–1928 н. р. УВУ з причини браку матеріальних фондів не мав можливості видавати юридичну літературу професорів правничого факультету, хоч відомо, що підготовлених до друку досліджень було достатньо багато [23].

У 1928–1929 н. р. професор О. Ейхельман викладав дисципліну «Устрій та діяльність Ліги Націй»; в 1936–1937 н. р. – «Політичне право і загальна наука права»; в 1939–1940 н. р. – «Міжнародне судівництво» [10].

Видавниче товариство при УГА надрукувало у 1925 р. праці Р. Лашенка «Цивільне право», у 1926 р. «Промислове право» О. Ейхельмана. У державній друкарні УВУ в 1929 р. вийшла книга А. Яковліва «Впливи старочеського права на право українське литовської доби XV–XVI ст.». Там же у 1930 р. світ побачила праця А. Яковліва «Про копні суди на Україні», в 1931 р. – «Українське звичаєве процесуальне право», а в 1929 р. – «Околиці (округи) копних судів XVI–XVIII вв. на Україні» (Львів, Друкарня «Діло») [22, с. 58–59; 25, с. 42].

УТГІ видавало курси лекцій викладачів інституту, зокрема А. Яковліва «Цивільне право» у 1932–1933 рр., «Цивільний процес» у 1934 р., «Торговельне право» в 1934–1935 рр. [23].

Андрій Яковлів є відомим українським істориком права. З огляду на вищевказані праці його можна називати спеціалістом також у галузі звичаєвого, цивільного, кримінального, морського права. У 1923 р. А. Яковлів отримав статус емігранта й оселився у Празі, зайнявши посаду доцента УВУ. У 1928 р. – професор УВУ, викладав цивільне право. Протягом 1935–1945 рр. вчений-правник очолював кафедру цивільного права УВУ. Двічі у 1930 і 1944 рр. обирався ректором університету [25, с. 41]. Був професором права Української Господарської Академії у Подєбрадах, а у 1939 р. виконував обов'язки директора Українського наукового інституту у Варшаві.

В 1930-х рр. у межах курсу історія України в УВУ професор А. Яковлів викладав «Історію кодифікації українського права», а саме про кодекс «Прав, по котрому судитя Малоросийский народ» (дві години на тиждень) студентам історико-філологічного відділу та студентам правничого відділу факультету права і суспільних наук. У 1935 р. викладав курс «Історія державного права України XVII–XVIII ст.». А. Яковлів проводив заняття на правничому відділі з дисциплін «Цивільне право» і «Цивільний процес» [26, с. 364]. Він підготував ряд ґрунтовних публікацій на цю тему, які могли б стати предметом окремого дослідження. УВУ видавав «Науковий збірник», чотири томи якого вийшли до 1945 р. [27, с. 95]; функціонувала кафедра історії українського права, де працювали А. Яковлів, Р. Лашенко, О. Гайманівський [27, с. 95].

Ростислав Лашенко – історик українського права, професор УВУ. Здійснював плідну наукову працю в еміграції переважно в галузі історії українського права литовського періоду [28, с. 426, 433] (відомі праці з цивільного, кримінального права).

Потугами державної друкарні УВУ в 1923 р. у «Науковому збірнику Українського Вільного Університету в Празі» [27, с. 110] надруковано працю «Литовський статут, яко пам'ятка українського права». Там же того ж 1923 р. опубліковано «Лекції по історії українського права. Частина перша: Княжа доба. I. Література. II. Пам'ятники права. III. Історія державного права» [23, с. 55] (частина друга лекцій вийшла друком у 1924 р.). У збірнику «Записки Української Господарської Академії» в одному примірнику побачила світ праця вченого «Український кримінальний процес (по кримінальній справі)». В 1925 р. Видавниче товариство при УГА в Подєбрадах надрукувало дослідження Р. Лашенка на тему: «Цивільне право. Частина перша. Вступ. Загальна частина. Річеве право. Виняткове право» [22, с. 55]. У 1926–1927 рр. у «Збірнику правничої комісії при історико-філологічній секції Наукового товариства ім. Т. Шевченка» видано монографію професора «Копні суди на Україні: їх походження, компетенція і устрій» [27, с. 110].

Р. Лашенко, будучи надзвичайним професором в УВУ, в 1924–1925 н. р. викладав дисципліну «Історія українського права», що об'єднувала дві частини:

історія українського державного права литовсько-польської доби та історія українського родинного і спадкового права [29, с. 141].

Сергій Шелухін – правник, учений та педагог, громадсько-політичний діяч; науково-дослідницькою працею почав займатися ще в студентські роки. У своїх лекціях з історії українського права вчений підкреслював, що правове мислення завжди встановлює силу права і моралі, режим свободи і справедливості. Примітивізм мислення встановлює за норму принцип права сили «дужчого», не зважає на вимоги моралі, породжує режим насильства. Правове мислення в координації інтересів і вирішенні питань людських взаємовідносин керується вимогами моралі, внутрішньої правди, справедливості. У лекціях з кримінального права науковець аналізував питання загальної, особливої (спеціальної) частин кримінального права, вважав за доцільне ввести систему практики кримінального права.

У Вінніпегу 1929 р. у «Правді і волі» вийшло дослідження історика права С. Шелухіна на тему «Історико-правні підстави Української Державности», а в 1930 р. в Державній друкарні при УВУ – уривки з нарисів «До вивчення Руської Правди» [28, с. 462; 22, с. 58]. В 1924–1925 н. р. С. Шелухін читав лекції з курсу «Енциклопедія права»; в 1931–1932 н. р. – «Злочини проти прав людської особи» [10].

ВИСНОВКИ

Підготовка української молоді у вишах Чехословаччини наскрізь була просякнута не лише європейськими світоглядними та методологічними підходами, а й зберігала прогресивні національно-державницькі традиції.

Вимушена ситуація, в яку потрапили вчені-правники вивела їх, на нашу думку, на такий теоретично-практичний рівень підготовки юридичних кадрів, до якого ми сьогодні лише наближаємося.

Цей етап молодь розглядала як тимчасовий і навіть не уявляла собі, що вона залишиться на Заході назавжди; готувалися до того, щоб «повернутися додому не з порожніми руками».

Таким чином, сучасна юридична освіта й наука потребує досконаліших, ґрунтовніших досліджень правового доробку вчених-правників у еміграції; студентам та аспірантам університетів слід приймати активну участь у роботі наукових гуртків, конференцій, де популяризуються вчені, викладачі, вихованці правничих факультетів українських вищих шкіл в Європі. Доцільно організувати дискусії з приводу державно-правових, громадсько-політичних поглядів, культурницької діяльності діячів; слід активізувати індивідуальний пошук щодо наукової діяльності української еміграції в окремих галузях права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Андрусишин Б. Культурно-освітній фактор у державотворчих процесах Української Народної Республіки доби Української Центральної Ради / Б. Андрусишин // Право України. – 2017. – Т. 11. – С. 117–135.

- [2] Майданик Р. Стратегія реформування юридичної освіти в Україні / Р. Майданик / Європеїзація української юридичної освіти : матеріали конф. у рамках Німецько-українського правознавчого діалогу: [17–18 листоп. 2015 р., м. Геттінген] / Томас Манн (укладач). – Gottingen : Universitätsverlag Gottingen, 2016. – Т. 2 : Українська версія. – С. 23–34.
- [3] Мироненко О. М. Конституційний Суд України: історія і сучасність, доктрина і практика : монографія / Мироненко О. М. – Київ : Київ. правда, 2011. – 910 с.
- [4] Проект Закону про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії № 7147 від 28 вересня 2017 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62613
- [5] Сухобокова О. Український культурно-освітній осередок у Чехо-Словацькій республіці у 1920-х роках / О. Сухобокова // Історія України. – 2012. – № 41/42. – С. 3–8.
- [6] Шемшученко Ю. С. Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко та ін. – Київ : Наукова думка, 1992. – 304 с.
- [7] Андрусишин Б. І. Політико-правова модель розвитку України у суспільно-політичній думці кінця XIX – початку XX ст. / Б. І. Андрусишин // Україна дипломатична. – 2016. – Т. 17. – С. 669–677.
- [8] Ульяновський В. Українська наукова і культурницька еміграція у Чехо-Словаччині між двома світовими війнами [Електронний ресурс] / В. Ульяновський, С. Ульяновська. – 1993. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/cultur/cult25.htm>
- [9] Полонська-Василенко Н. Український Вільний Університет, 1921–1971 / Н. Полонська-Василенко // Український історик. – 1971. – 1/2 (29/30). – С. 17–27.
- [10] Петрів М. Наукові праці українських правників в галузі права в Чехо-Словацькій республіці в 1921–1940 рр.: бібліографічний покажчик / М. Петрів. – Київ : Українська Видавнича Спілка, 1998. – 62 с.
- [11] Український В. Університет в Празі в роках 1921–1931. – Прага : Державна друкарня в Празі, 1931. – 236 с.
- [12] Зубко О. Є. Створення та діяльність Українського вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі (1923–1933 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 09.00.12 «Українознавство (філософські науки)» / О. Є. Зубко ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2010. – 18 с.
- [13] Петришин Р. А. Науково-педагогічна діяльність української еміграції в країнах Центральної і Західної Європи (1919–1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Р. А. Петришин ; Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2007. – 20 с.
- [14] Лісова К. С. Історія державності України в дослідженнях української наукової еміграції (1920–1945 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / К. С. Лісова ; – Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 20 с.
- [15] Українське Правниче Товариство в Ч. С. Р. (1923–1928). – Прага : Державна друкарня в Празі, 1928. – 34 с.
- [16] Чечина О. Початок діяльності українського Історично-філологічного товариства в Празі (1923–1924) / О. Чечина // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки. – 2007. – Т. 9. – С. 88–95.

- [17] 1898–1923. Ювілейний збірник в честь професора доктора Станислава Дністрянського [Електронний ресурс] / Український вільний університет в Празі. – 1923. – Режим доступу : <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11256/file.pdf>
- [18] Древницький Ю. Р. Володимир Старосольський – соціал-демократичний діяч другої половини 1920–1930-х рр. / Ю. Р. Древницький // Українська біографістика. – 2012. – Т. 9. – С. 294–311.
- [19] Гловацький І. Ю. Промови українських адвокатів Галичини на політичних судових процесах початку ХХ ст. : наук.-практ. посіб. / І. Ю. Гловацький. – Львів : Львівський юридичний інститут МВС України, 2004. – 283 с.
- [20] Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.) / І. Ю. Гловацький. – Львів : Тріада Плюс, 2003. – 348 с.
- [21] Кресіна І. Концепція національної держави і політичного права Володимира Старосольського / І. Кресіна, В. Згурська, О. Кресін. – вступ. ст. у кн.: Старосольський В. Й. Держава і політичне право. Ч. 1. – Київ : Видавництво Логос Україна, 2017. – 592 с.
- [22] Зленко П. Бібліографічний покажчик наукових праць української еміграції 1920–1931 / П. Зленко. – Прага : Ludvik Kaucký, 1932. – 154 с.
- [23] Женченко М. І. Основні осередки видання правничої літератури в Чехо-Словаччині між двома світовими війнами / М. І. Женченко // Наукові записки Інституту журналістики. – 2005. – Т. 19. – С. 81–84.
- [24] Турчин Я. Б. Державотворчі ідеї О. Ейхельмана: еволюція інституційних вимірів політики : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» / Я. Б. Турчин ; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2011. – 35 с.
- [25] Віднянський С. В. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині: Український вільний університет (1921–1945 рр.) / С. В. Віднянський. – Київ : Національна академія наук України, 1994. – 82 с.
- [26] Гошко Т. До історіографії німецького права в Україні [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/78658/17-Goshko.pdf?sequence=1>
- [27] Українська історіографія 1917–1956 : пер. з англ. / О. Оглоблин ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Центр українознавства. Історичний факультет, Державний комітет архівів України. – Київ : [б.в.], 2003. – 252 с.
- [28] Історія держави і права України: Руська Правда / [упоряд.: І. Б. Усенко, Т. І. Бондарук, І. В. Музика, І. К. Омельченко; відп. ред. І. Б. Усенко.]. – Київ : Видавничий Дім «Юридична книга», 2002. – 592 с. – (Антологія української юридичної думки: у 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]; Т. 2).
- [29] Івасечко О. Наукова діяльність українських вчених-емігрантів в міжвоєнний період: народницько-демократичний напрямок : матеріали I Міжнар. конф. молодих вчених «HSS-2009», (Львів, 14–16 трав. 2009 р.) / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2009. – С. 141–142.

REFERENCES

- [1] Andrusyshyn, B. (2017). Cultural and educational factor in the state processes of the Ukrainian People's Republic of times of the Ukrainian Central Rada. *Law of Ukraine*, 11, 117–135.
- [2] Maydanyk, R. (2016). The strategy of reforming of legal education in Ukraine. Paper presented within the framework of the German-Ukrainian jurisprudence dialogue

- "Europeanization of Ukrainian legal education", Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.
- [3] Myronenko, O. (2011). *Constitutional court of Ukraine: history and present, doctrine and practice*. Kyiv: Kyivska Pravda.
 - [4] Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *Draft Law on Legal Education and Universal Access to the Legal Profession No. 7147 of September 28, 2017*. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62613
 - [5] Sukhobokova, O. (2012). Ukrainian cultural and educational center in the Chekho-Slovatsky republic in the 1920th years. *History of Ukraine*, 41–42, 3–8.
 - [6] Shemshuchenko, Yu. (1992). *Jurisprudence and education in Ukraine*. Kyiv: Naukova Dumka.
 - [7] Andrusyshyn, B. (2016). Political and legal model of development of Ukraine in a social and political thought of the end of XIX – beginnings of XX century. *Diplomatic Ukraine*, 17, pp. 669–677.
 - [8] Ulyanovsky, V. & Ulyanovska, S. (1993) *Ukrainian scientific and cultural emigration in Czechoslovakia between two world wars*. Retrieved from <http://litopys.org.ua/cultur/cult25.htm>
 - [9] Polonska-Vasylenko, N. (1971). Ukrainian Free University, 1921–1971. *Ukrainian Historian*, 1–2 (29–30), 17–27.
 - [10] Petriv, M. (1998). *Scientific works of the Ukrainian lawyers in the field of the law in the Chekho-Slovatsky republic in 1921–1940*. Kyiv: Ukrainian Publishing Union.
 - [11] The Ukrainian Free University in Prague advanced in years 1921–1931. (1931). Praha: State Printing House in Prague.
 - [12] Zubko, O. (2010). *Creation and activity Ukrainian the Highest Teacher training college named after M. Dragomanov in Prague (1923–1933)* (Candidate dissertation, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine).
 - [13] Petryshyn, R. (2007). *Scientific and pedagogical activity of the Ukrainian emigration in the countries of Central and Western Europe (1919–1939)* (Candidate dissertation, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine).
 - [14] Lisova, K. (2010). *History of statehood of Ukraine in researches of the Ukrainian scientific emigration* (Candidate dissertation, Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University named after Grygorii Skovoroda, Pereyaslav-Khmelnytsky, Ukraine).
 - [15] Ukrainsky Legislative Society in Ch. S. R. (1923–1928) (1928). Praha: State Printing House in Prague.
 - [16] Chechyna, O. (2007). Beginning of activity of the Ukrainian Historical philological society in Prague (1923–1924). *Scientific Notes of Ostroh Academy*, 9, 88–95.
 - [17] Ukrainian Free University in Prague. (1923). *Anniversary collection in honor of Professor Dr. Stanislav Dnistriansky*. Retrieved from <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11256/file.pdf>
 - [18] Drevnitskyi, Yu. (2012). Vladimir Staroselsky– social democratic the figure of the second half of the 1920th – the 1930th. *Biographistica Ukrainica*, 9, 294–311.
 - [19] Hlovatskyi, I. (2004). *Speeches of the Ukrainian lawyers of Galichina in political lawsuits the beginning of the 20th century*. Lviv: Lviv Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.
 - [20] Hlovatskyi, I. (2003). *Ukrainian lawyers in political lawsuits in East Galicia (1921–1939)*. Lviv: Triada Plyus.

- [21] Kresina, I., Zgurska, V., Kresin, O. (2017). Concept of the national state and political law of Volodymyr Starosolsky. In V. Starosolsky (Ed.), *State and political law, V. 1*. Kyiv: Logos.
- [22] Zlenko, P. (1932). *Bibliographic index of scientific works of the Ukrainian emigration of 1920–1931*. Praha: Ludvik Kaucký.
- [23] Zhenchenko, M. (2005). The main centers the edition of legal literature in Czechoslovakia between two world wars. *Scientific Notes of the Institute of Journalism*, 19, 81–84.
- [24] Turchyn, Ya. (2011). *State-building ideas of O. Eichhelmann: evolution of institutional measurements of politics* (Candidate dissertation, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine).
- [25] Vidnyanskyi, S. (1994). *Cultural and educational and scientific activity of the Ukrainian emigration in Czechoslovakia: Ukrainian free university (1921–1945)*. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine.
- [26] Hoshko, T. (2013). To a historiography of the German law in Ukraine. Retrieved from <http://dspace.nbu.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/78658/17-Goshko.pdf?sequence=1>
- [27] Ohloblyn, O. (2003). Ukrainian historiography of 1917–1956. Kyiv.
- [28] Usenko, I. B. (Ed.) (2002). *Anthology of the Ukrainian legal thought, in 6 volumes. Volume 2, History of state and law of Ukraine: Russian Truth*. Kyiv: Yurydychna Knyha.
- [29] Ivasechko, O. (2009, May). Scientific activity of the Ukrainian scientists-emigrants during the interwar period: people-democratic direction. Paper presented at I International Conference of Young Scientist "HSS-2009", Lviv, Ukraine.

Богдан Іванович Андрусишин

Доктор історичних наук, професор, декан

Факультет політології та права

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

01601, вул. Пирогова, 9, Київ, Україна

Академік Української академії історичних наук, заслужений діяч науки і техніки України

Ольга Володимирівна Токарчук

Кандидат юридичних наук, доцент

Кафедра теорії та історії держави і права

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

01601, вул. Пирогова, 9, Київ, Україна

Богдан Іванович Андрусишин

Доктор исторических наук, профессор, декан

Факультет политологии и права

Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова

01601, ул. Пирогова, 9, Киев, Украина

Академик Украинской академии исторических наук, заслуженный деятель науки и техники Украины

Ольга Владимировна Токарчук

Кандидат юридических наук, доцент
Кафедра теории и истории государства и права
Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова
01601, ул. Пирогова, 9, Киев, Украина

Bohdan I. Andrusyshyn

Doctor of Historical Sciences, Professor, Dean
Faculty of Political Science and Law
National Pedagogical Dragomanov University
01601, 9 Pirogov Str., Kyiv, Ukraine
Academician of the Ukrainian Academy of Historical Sciences, Honored Worker
of Science and Technology of Ukraine

Olha V. Tokarchuk

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Department of Theory and History of State and Law
National Pedagogical Dragomanov University
01601, 9 Pirogov Str., Kyiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Андрусишин Б. І. Українська правнича освіта і наука у європейському вимірі: українські виші у Чехословаччині 20–40-х рр. XX ст / Б. І. Андрусишин, О. В. Токарчук // Вісник Національної академії правових наук України. – 2018. – Т. 25, № 3. – С. 170–185.

Suggested Citation: Andrusyshyn, B. I. & Tokarchuk, O. V. (2018). The Ukrainian legal education and science in the European measurement: the Ukrainian higher education institutions in Czechoslovakia the 20–40th of the XX century. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 25 (3), 170–185.

Стаття надійшла / Submitted: 18/05/2018

Доопрацьовано / Revised: 31/07/2018

Схвалено до друку / Accepted: 16/09/2018